

คุณค่าของวัดในฐานะภูมิพลังการพัฒนาคุณภาพชีวิต The Value of Temples as a Powerhouse of Life Quality Development

พระครูถาวรพิสุทธิ์ (เริงศักดิ์ ถาวโร)

Phrakru Thavornphisut (Riangsak Thawaro)

นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

Doctor of Education in Teaching Social Studies

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E: mail: 6403504326@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เพื่อค้นหาคำตอบที่ว่า อะไรคือคุณค่าของวัดในฐานะภูมิพลังแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น ผลการศึกษาพบว่า วัดเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่อยู่เคียงคู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน ในปัจจุบัน บทบาทของวัดเป็นระบบและกลไกในการนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยพระสงฆ์ อันมีเจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าที่ขับเคลื่อนพันธกิจ 6 ด้าน คือ ด้านการปกครองและด้านสาธารณะสงเคราะห์เป็นการพัฒนาด้านกายและด้านสังคม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ และด้านการศึกษาสงเคราะห์เป็นการพัฒนาเชิงองค์รวมทั้งด้านกาย สังคม จิตใจ และปัญญา ส่วนด้านสาธารณูปการ เป็นการเตรียมสิ่งสนับสนุนเพื่อส่งเสริมให้การดำเนินการพันธกิจด้านต่าง ๆ เหล่านั้น ภาพลักษณ์แห่งความเป็นอัตลักษณ์จากบทบาทของวัดในฐานะศาสนสถานที่มีการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อีกทั้งเป็นแหล่งศึกษาวิชาความรู้ เป็นโรงเรียนของชาวไทย เป็นโรงพยาบาลเป็นที่พำนักพักใจ ทำให้คุณค่าของวัดจึงกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นศูนย์รวมความร่วมมือ เป็นศูนย์รวมภูมิพลังทางปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมของสังคมและชุมชนมาช้านานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จนทำให้วัดกลายเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญหลายด้าน ดังนั้น คุณค่าของวัดถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านกายภาพ พุทธิภาพ จิตภาพ และปัญญาภาพให้แก่ปัจเจกชนและสังคมอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: คุณค่า, วัด, ภูมิพลัง, การพัฒนาคุณภาพชีวิต

Abstract

This academic article aims to find the answer to the question of the value of the temple as a powerhouse for improving the quality of life. The study results found that the temple is a symbol of Buddhism that has existed

ได้รับบทความ: 7 สิงหาคม 2567; แก้ไขบทความ: 14 กันยายน 2567; ตอรับตีพิมพ์: 26 กันยายน 2567

Received: August 7, 2024; Revised: September 14, 2024; Accepted: September 26, 2024

alongside Thai society for a long time. At present, the role of the temple is as a system and mechanism leading to life quality development, led by the monks, with the abbot as the leader, who drives the 6 missions of the Sangha: Governance and public welfare are physical and social development, Religious, Education, Propagation side and the aspect of welfare education is holistic development including physical, social, mental, and intellectual aspects. As for public facilities, it is the preparation of support to promote the implementation of those various missions. The image of identity from the role of the temple as a religious place that propagates the principles and teachings of the Lord Buddha. It is also a source for studying knowledge, a Thai school, a hospital, and a place of rest. The value of the temple becomes the center of society, a center of cooperation, and a center of wisdom power that reflects the way of life and culture of society and communities for a long time from the past to the present until the temple has value and importance in many ways. Therefore, the value of the temple can be considered an important foundation for life quality development in terms of physical, behavioral, mental, and intellectual qualities for individuals and society.

Keywords: The Value, Temples, Powerhouse, Life Quality Development

1. บทนำ

วัดถือเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของความเป็นพระพุทธศาสนาที่ได้ปรากฏทั่วราชอาณาจักรไทย ความสำคัญและความผูกพันของความเชื่อในความมีอยู่ของวัดนั้นได้มีอิทธิพลต่อการดำรงวิถีชีวิตของชาวพุทธในสังคมไทย นั้นหมายความว่า วัดนั้นได้เป็นพื้นที่ที่สำคัญ ในด้านจิตวิญญาณ ด้านความเชื่อ ด้านความร่วมมือ ทำประโยชน์แก่สังคมเป็นอย่างมาก วิถีชีวิตของชาวพุทธไทยจึงเกี่ยวข้องกับวัด ดังจะเห็นได้จากการที่คนในสมัยโบราณจะนิยมเข้าวัดกันเป็นประจำ จากสภาพของสังคมไทยในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะสังคมยุคดิจิทัล อันเป็นสังคมที่ผสมผสานกันระหว่างทุนนิยม บริโภคนิยม และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้หลักคำสอนทางศาสนาผ่านการใช้อินเทอร์เน็ต กอปรกับภาพลักษณ์ของคนวัดที่สะท้อนออกมาจากพฤติกรรมของพระภิกษุสามเณรบางรูปที่กระทำความเสื่อมเสียนอกกลุ่มนอกทางของหลักพระธรรมวินัย จึงเป็นเหตุทำให้ประชาชนบางกลุ่มเสื่อมศรัทธาและหันหลังให้วัดเพิ่มมากขึ้น อีกทั้ง การเกิดกระแสความเชื่อเรื่องการไม่นับถือศาสนา ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ของ

การไม่นับถือศาสนาของคนรุ่นใหม่ อันเป็นกระบวนทรรศน์ (Paradigm shift) การนับถือที่เปลี่ยนไป (คุณ โทซันธ, 2537: 133)

ความเปลี่ยนไปของกระบวนทรรศน์ความเชื่อพื้นฐานที่มีในจิตใจของมนุษย์ทุกคน แตกต่างกันไปตามเพศ ตามวัย ตามสิ่งแวดล้อม ตามการศึกษาอบรมและตามการตัดสินใจเลือกของแต่ละบุคคล อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้หากมีความรู้สึกรู้ว่ามีความเชื่อเพียงพที่จะเปลี่ยนความเชื่อที่มีต่อศาสนา จากพัฒนาการเดิมของสังคมก่อนสมัยใหม่ นับตั้งแต่กระบวนทรรศน์ยุคดึกดำบรรพ์ที่มีความเชื่อแบบกลีภ มาสู่ยุคโบราณที่เป็นความเชื่อเชิงเอกภพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับโลกนี้ และยุคกลางที่เป็นความเชื่อที่ยึดมั่นในโลกหน้า จนมาสู่สังคมสมัยใหม่ที่มีฐานความเชื่ออย่างมีเหตุผลด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และสังคมหลังสมัยใหม่อันเป็นหลอมรวมทั้งวิธีการทางวิทยาศาสตร์และคุณค่าศาสนาโดยกระบวนการใช้วิจารณ์ญาณเพื่อมุ่งแสวงหาสันติภาพของโลก โดยกระบวนการใช้วิจารณ์ญาณ จากแนวคิดเรื่องกระบวนทรรศน์ความเชื่อของมนุษย์ข้างต้น (กิริติ บุญเจือ, 2546: 13)

กล่าวสรุปได้ว่า ความเชื่อไม่สามารถอธิบายได้ เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจในสังคม ในสภาพแวดล้อม ด้วยความยากลำบาก ในสังคมยุคดึกดำบรรพ์และยุคโบราณ มนุษย์ที่ยังไม่มีการพัฒนาในทางด้านความเชื่อ ที่เรียกว่า ศาสนา ผู้คนในสมัยนั้นพยายามต้องการหาคำตอบให้กับสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ซึ่งอยู่นอกเหนือจากการควบคุมของมนุษย์ พวกเขาเชื่อว่าผู้ที่มีอำนาจพิเศษ เป็นผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่สามารถอธิบายได้ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2540: 101)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บัณฑิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเพื่อเรียนรู้และตระหนักถึงคุณค่าที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ว่า อะไรคือคุณค่าของวัดในฐานะภูมิพลแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต นั่นก็คือศูนย์รวมทางจิตวิญญาณและการฝึกปฏิบัติธรรม วัดเป็นสถานที่ที่ผู้คนสามารถฝึกสมาธิ ศีลธรรม และปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิตใจ ช่วยให้เกิดความสงบในจิตใจ ลดความเครียด ความวิตกกังวล และเสริมสร้างสุขภาพจิตที่ดี ส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านจิตใจ สังคม และวัฒนธรรม ส่งผลให้ชุมชนและสังคมมีความเข้มแข็งและมีความสุข ในประเด็นนี้ ผู้เขียนจะได้นำมาจำแนกแจกแจงให้เกิดความกระจ่างชัดเจนเป็นลำดับเนื้อหาต่อไป

2. ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

คำว่า การพัฒนาเป็นการยอมรับถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงของบุคคล สังคม ประเทศชาติให้ได้เกิดตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิต อัตลักษณ์แห่งบุคคล ชุมชนหรือสังคมอันเกิดจากการกระทำที่ดีขึ้นจากที่เป็นอยู่ โดยการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือนำวิชาการที่แปลกใหม่เข้ามาใช้ การพัฒนาในความหมายนี้ มิได้หมายถึง

การพัฒนาวัตถุเท่านั้น แต่หมายถึง การพัฒนาทั้งในด้านจิตใจและความคิดด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 779) ส่วนคำว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ความเป็นอยู่ของมนุษย์ ความพึงพอใจของบุคคลในด้านต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพ จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งครอบคลุมถึงความสามารถในการดำรงชีวิตที่มีความสุข ปลอดภัย และมีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง คุณภาพชีวิตที่ดีมักที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพทางการศึกษา อนามัย เศรษฐกิจ ตามลักษณะสิ่งแวดล้อมทางชีวกายภาพ เชื้อชาติ วัฒนธรรมต่างกันและวิถีเลี้ยงดูตามความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์แล้ว คุณภาพชีวิตนั้นขึ้นอยู่กับความพอใจของแต่ละคน ซึ่งความเป็นจริงอาจมีข้อแตกต่างกันไประหว่างคนหนึ่งกับอีกคนหนึ่ง ซึ่งจากนิยามขององค์การอนามัย ได้บัญญัติไว้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การประเมินความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลหรือกลุ่มคน โดยมุ่งเน้นที่ความพึงพอใจในชีวิตการดำรงชีวิตอยู่ด้วยการมีสุขภาวะที่สมบูรณ์และมีความมั่นคง การมีความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม ซึ่งเป็นความคาดหวังของสถานประกอบการนำไปสู่ระดับการพัฒนาประเทศชาติให้เข้มแข็ง (United Nation Development Program, 2003: 8) ขณะที่กองสวัสดิการแรงงาน ได้กล่าวว่า มนุษย์ควรมีคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานใน 4 มิติ ได้แก่ 1. สุขภาวะทางกาย (Physical well-being) หมายถึง ภาวะการรับรู้ และดำรงสุขภาพร่างกายให้มีความแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขโดยมีการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อเสริมสร้าง และรักษาสุขภาพร่างกายให้สมบูรณ์ 2. สุขภาวะทางอารมณ์ (Emotional well-being) หมายถึง ภาวะการรับรู้ของสภาพทางอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง และผู้อื่น และสามารถบริหารจัดการอารมณ์ของตนเอง และผู้อื่นได้ อย่างเหมาะสม และสร้างสรรค์ 3. สุขภาวะทางสังคม (Social well-being) หมายถึง ภาวะการรับรู้เรื่องราวการมีสัมพันธ์ภาพของตนกับผู้อื่นทั้งในกลุ่มผู้ร่วมงาน และต่อสาธารณชน 4. สุขภาวะทางจิตวิญญาณ (Spiritual well-being) หมายถึง ภาวะการรับรู้ของความรู้สึกสุขสม มีความพึงพอใจในการดำรงชีวิตอย่างมีเป้าหมาย เข้าใจธรรมชาติ และความเป็นจริงของชีวิต รวมทั้งมีสิ่งยึดเหนี่ยวที่มีความหมายสูงสุดในชีวิตความสุขใน 4 มิตินี้ เป็นแนวคิดขั้นพื้นฐานที่จะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ (พระขลิต จิราพัฒน (ย้งยีน), 2561: 36)

ในทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาคุณภาพชีวิตเริ่มต้นจากความเข้าใจชีวิตอันประกอบหลอมรวมด้วยขั้น 5 เมื่อมีชีวิตเกิดมาแล้วต้องมีการพัฒนา ในพระไตรปิฎกได้แสดงคุณลักษณะของบุคคลผู้ได้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตตั้งข้อความที่ว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าชื่อว่า ทรงอบรมพระองค์แล้ว ทรงเป็นภาวิตัตติ หรือพระองค์ที่ทรงเจริญหรือพัฒนาแล้วเป็นอย่างไร คือ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอบรมพระวรกาย อบรมศีลอบรม จิตใจ อบรมปัญญา” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: ขุ.จ. (ไทย) 30/18/115) โดยข้อความดังกล่าวเรียกว่า หลักภavana 4 อันประกอบด้วยการพัฒนากาย สังคม จิตใจ และปัญญา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ขยายความว่า การพัฒนา มีอยู่ 4 ประเภท คือ 1. กายภavana คือ การที่เจริญกาย พัฒนากาย จากการฝึกอบรม ทั้งภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และยัง

ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่ดี การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ 2. ศิลภาวนา คือ การเจริญสติการพัฒนาความประพจน์ การฝึกอบรมจิต ให้อยู่ในระเบียบวินัย ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย 3. จิตตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงด้วยคุณธรรม เช่น มีการเมตตา มีฉันทะ มีความอดทน มีสมาธิ เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น 4. ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา ให้รู้ ให้เข้าใจ สิ่งทั้งหลายเป็นจริง รู้เท่าทัน การทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาด้วยปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558: 70)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น พระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ให้เกิดคุณสมบัติภายในตนเอง ได้แก่ คุณสมบัติทางกาย ทางจิต ทางจิต และทางปัญญา ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา ในทางพระพุทธศาสนา จะให้ความสำคัญ เพราะจิตเป็นผู้บงการ ผู้ที่ได้รับการอบรมทางจิต สามารถพัฒนาจิตได้เป็นอย่างดี เมื่อมีจิตใจสงบและคิดแต่ในสิ่งที่ดีแล้ว ก็จะมีผลทำให้ร่างกาย พฤติกรรม หรือการประพฤติปฏิบัติเป็นไปในสิ่งที่ดีงามเสมอ

3. ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย องค์ประกอบ ประเภท และบทบาทของวัด

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายคำว่า วัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนาโดยปรกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 1104) ขณะที่กรมการศาสนา ได้อธิบายความหมายของคำว่า “วัด” ไว้ว่า หมายถึง สถานที่ทางศาสนามีเสนาสนะและอาคารวัตถุต่าง ๆ เป็นที่พำนักอยู่อาศัยปฏิบัติพระธรรมวินัยและประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไป (กรมการศาสนา, 2540: 223) และพระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน) ได้ให้ความหมายของคำว่า วัด ไว้ 2 ประการ คือ 1. วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการพระศาสนาทั้งปวง การพระศาสนามีอะไรบ้าง สิ่งเหล่านั้น รวมกันทั้งหมดมีสภาพเป็นวัด 2. วัดเป็นแหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา 5 ประการ คือ 1) ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งของวัดและบริเวณ สิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ ป้องกันกิเลสตัณหา ความฟุ้งซ่านทั้งปวง มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ 2) ศาสนวัตถุ แสดงถึงความถูกต้อง มักนิยมสันโดษ นำไปสู่ความเป็นที่ตั้งแห่งความเคารพสักการะและเลื่อมใสศรัทธา 3) ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรมีลักษณะเป็นสมณะ ตั้งอยู่ในศีลาจารวัตร บำเพ็ญหน้าที่ศึกษาปฏิบัติ วัดมีลักษณะพุทธมามกะ ทายกทายิกา มีแนวแห่งความเป็นอุบาสกอุบาสิกามั่นคงในพระศาสนา 4) ศาสนธรรม ในทางพระศาสนา ได้รับการยกย่องเชิดชู และมีการศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใส ในคุณค่า 5) ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่าง ๆ ทางพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแพร่ (พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), 2525: 66-67) นอกจากนี้ วัดยังเป็นศูนย์กลางในทางด้านศาสนา ด้านการศึกษา

และทางสังคม คำว่า “วัด” ทางกฎหมาย เป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกัน ตามมาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จึงได้มีการจำแนกวัดออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) คือ 1. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นวัดที่สมบูรณ์นั้น ต้องพร้อมด้วยฐานะ ทางกฎหมายและทางพระวินัยทุกประการ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นในการเป็นผู้แทนของวัด 2. สำนักสงฆ์เป็นวัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้จัดประกาศตั้งวัดไว้แล้ว แต่ยังมีได้พระราชทานวิสุงคามสีมา รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้น ซึ่งยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาด้วย ส่วนที่ยังไม่ได้รับประกาศตั้งให้เป็นวัดนั้น จะถือเป็นที่พักสงฆ์ นอกจากนั้น วัดแบ่งตามสภาพฐานะ 3 ประเภท คือ 1. พระอารามหลวง เป็นวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นเพื่อเป็นพระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างขึ้นหรือปฏิสังขรณ์และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย 2. วัดราษฎร์ เป็นวัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้อนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัดโดยถูกต้องตามกฎหมาย 3. วัดร้าง เป็นวัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอาศัยประจำ ซึ่งขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้าง วัดร้างโดยสภาพยังเป็นนิติบุคคล และมีโอกาสที่จะเป็นวัดยังมีพระสงฆ์ได้อีก

เมื่อสถานะของวัดเป็นนิติบุคคลจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการองค์กรภายในวัด จึงได้มีการแต่งตั้งพระสงฆ์ให้มีบทบาทหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่ให้เหมาะสมภายในวัดที่เรียกว่า พระสังฆาธิการ อันประกอบด้วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส โดยเจ้าอาวาส ถือเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญเปรียบเสมือนผู้นำของพระสงฆ์ที่ต้องรับเป็นภาระธุระในการดูแลพระภิกษุสงฆ์ภายในวัดไม่ให้ประพฤติดื้อเสีย ควบคุมดูแลกิจการภายในวัดทั้งหมด เจ้าอาวาสจึงต้องมีความรับผิดชอบ เพราะความเสื่อม ความเจริญของวัด ย่อมขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบในหน้าที่ของเจ้าอาวาสเป็นสำคัญ วัดแต่ละวัดมีกฎหมายกำหนดให้มีเจ้าอาวาสได้เพียงรูปเดียว ส่วนวัดที่เป็นวัดใหญ่มีเจ้าอาวาสเพียงรูปเดียว จึงไม่สามารถปฏิบัติงานได้ทั่วถึง โดยมีกฎหมายจึงได้กำหนดให้มีรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสไว้ นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดบทบาท อำนาจ หน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้อย่างกว้างขวาง ให้รับภาระอันเป็นพันธกิจ 6 อย่างภายในวัดคือ ด้านการปกครอง ศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ (มานพ พลไพรินทร์, 2531: 363-365)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า วัดเป็นสถานที่ทางพระพุทธศาสนาและยังสัญลักษณ์แห่งความดีงามของผู้ที่มี จริยวัตรอันงดงาม ผู้ใฝ่ในธรรม นอกจากนี้ วัดยังเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร เป็นปูชนียสถาน เป็นที่พำนักที่อยู่อาศัยของพุทธบริษัท และให้บริการแก่ชุมชน สังคมนั้น ๆ ตามความเหมาะสม ทั้งทางด้านการปกครอง การเผยแผ่ธรรม ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

4. การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าของวัดในฐานะภูมิพลังการพัฒนาคุณภาพชีวิต

วัดจึงกลายเป็นศูนย์กลางอันทรงภูมิพลังของการพัฒนาคุณภาพชีวิตปัจเจกบุคคลเพื่อการเตรียมความพร้อมให้กับสังคม ทำให้บทบาทและคุณค่าของพระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจ ทางสังคม เกิดจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น การเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ ของสังคม เป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญผลประโยชน์และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2542: 15-19) ได้สรุปคุณค่าของวัดในฐานะศูนย์กลางของการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมไว้หลายประการ เป็นสถานศึกษาสำหรับนักบวช สำหรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัย ศึกษาเล่าเรียนตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น เป็นที่พักคนที่จะเดินทาง เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ เป็นการหาความรู้เพิ่มเติม เป็นสถานที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์ เป็นคลังวัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตอนมีงาน เป็นศูนย์กลางการบริหาร การปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน บอกแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ (ในยามสงครามอาจใช้เป็นที่ชุมนุมทหารด้วย) เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม

วัดถือเป็นศูนย์รวมภูมิพลังนวัตกรรมทางปัญญาที่สั่งสมองค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถของคนในท้องถิ่น จนเกิดเป็นประสบการณ์และมีการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเป็นองค์กรรวม และมีคุณค่าทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรมโดยการได้รับอิทธิพลมาจากหลักคิด ความเชื่อ และการสั่งสมภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ประดิษฐ์กรรมจนนำมาสู่การขับเคลื่อนเป็นพลังให้เกิดการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งหนึ่งเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน ทั้งในการพัฒนาคุณภาพชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ด้วยกระบวนการของการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การรู้จักปรับปรุงประยุกต์ใช้ และนำไปสู่ภูมิพลังทางปัญญาของการประดิษฐ์คิดค้นสร้างใหม่ วัดเองนั้นถือว่าเป็นปรโตโมหะ สิ่งสนับสนุนให้เกิดภูมิพลังทางปัญญาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านกายภาพนา สิลภาพนา จิตภาพนา และปัญญาภาพนา โดยผ่านระบบและกลไกการขับเคลื่อนของพระสงฆ์ตามตามหลักกฎหมาย โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กำหนดภารกิจของวัดและพระสงฆ์ไว้ 6 ด้าน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า 1. ด้านการปกครอง เป็นภารกิจเพื่อให้พระภิกษุสามเณรตลอดจนผู้อาศัยอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย ข้อบังคับ คำสั่ง กฎมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช อันเป็นการเพาะบ่มพฤติกรรมทั้งด้านกายภาพนา สิลภาพนา 2. ด้านการศาสนศึกษา เป็นภารกิจในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

ของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรม บาลี แผนกสามัญศึกษา นอกจากนี้ ยังรวมถึงการส่งเสริมพระภิกษุสามเณรให้ศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การมอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณรที่สอบไล่ได้ การจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น อันเป็นได้ส่งและพัฒนาทั้ง 4 ด้าน 3. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นภารกิจของวัดในการดำเนินการจัดการศึกษา ที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม แก่เด็ก และเยาวชนให้เข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษา สนับสนุนอุปกรณ์การศึกษา การสร้างโรงเรียนและอาคารเรียน เป็นต้น อันเป็นช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาคุณภาพสังคม 4. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นภารกิจในการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งให้ประชาชนได้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การเทศน์ การบรรยายธรรม และการสนทนาธรรมทั้งในและนอกวัด รวมทั้งทางสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และหนังสือ เป็นต้น ถือเป็นการพัฒนาคุณภาพเชิงองค์รวมทั้ง 4 ด้านนั้น 5. ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย แก่ประชาชน การจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และกลุ่มบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น และ 6. ด้านสาธารณูปการ หมายถึง เป็นภารกิจด้านการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดในด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัด เพื่อให้มีสภาพเรียบร้อยและมั่นคงแข็งแรงสามารถใช้สอยได้ในการสนับสนุนภารกิจต่าง ๆ จึงมีบทบาททางด้านการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นโรงเรียนของชาวไทยมาแต่โบราณกาล

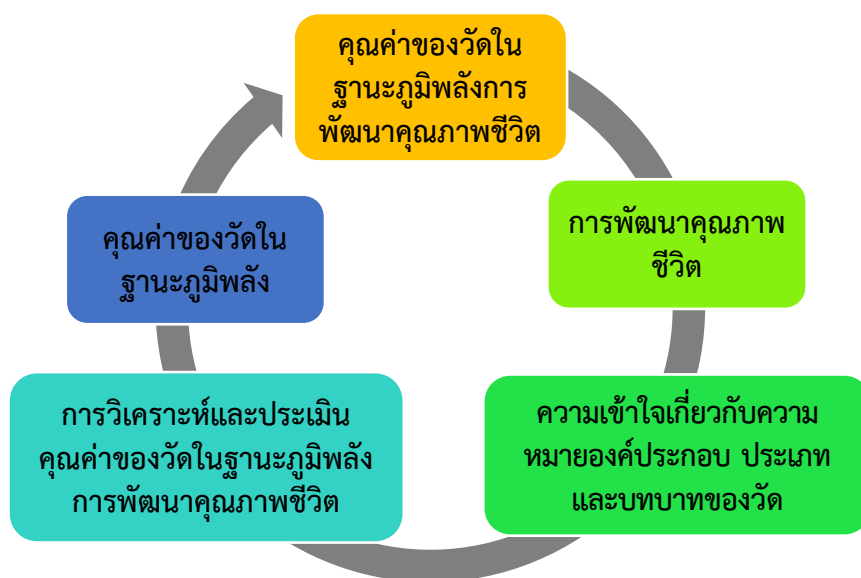
5. สรุป

ภาพลักษณ์แห่งความเป็นอัตลักษณ์จากบทบาทของวัดในฐานะศาสนสถานที่เป็น การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อีกทั้งเป็นแหล่งศึกษาวิชาความรู้ เป็นโรงเรียนของชาวไทย เป็นโรงพยาบาล เป็นที่พำนักพักใจ จึงทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจ ทำให้เกิดปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม ทำให้สังคมไทยเชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคม ความบริสุทธิ์ ความเสียสละ การบำเพ็ญประโยชน์และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา วัดเป็นศูนย์รวมภูมิพลังทางปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมของสังคมและชุมชนมาช้านานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จนทำให้วัดจึงกลายเป็นโบราณสถานเป็นสถานที่ ที่มีคุณค่าและความสำคัญ คุณค่าความงดงามทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ซึ่งเป็นเครื่องแสดงประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่ของชุมชนของชาติ ดังนั้น คุณค่าของวัดถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านกายภาพ พุทธภาพ จิตภาพ และปัญญาภาพให้แก่ปัจเจกชนและสังคมอย่างแท้จริง

6. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากประเด็นที่ผู้นิพนธ์เกิดคำถามเพื่อนำไปสู่การหาคำตอบให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้เกิดการตระหนักถึงวัดที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ว่า อะไรคือคุณค่าของวัดในฐานะภูมิพลังแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น ภายหลังได้ศึกษาค้นคว้าพบว่า วัดเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่อยู่เคียงคู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน ในปัจจุบันบทบาทของวัดเป็นระบบและกลไกในการนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยพระสงฆ์ อันมีเจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าที่ขับเคลื่อนพันธกิจ 6 ด้าน คือ ด้านการปกครองและด้านสาธารณะสงเคราะห์เป็นการพัฒนาด้านกายและด้านสังคม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ และด้านการศึกษาสงเคราะห์เป็นการพัฒนาเชิงองค์รวมทั้งด้านกาย สังคม จิตใจ และปัญญา ส่วนด้านสาธารณูปการ เป็นการเตรียมสิ่งสนับสนุนเพื่อส่งเสริมให้กับการดำเนินการพันธกิจด้านต่าง ๆ เหล่านี้

แผนภาพ: คุณค่าของวัดในฐานะภูมิพลังการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ผังแสดงองค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2540). **คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กิริติ ญะเจือ. (2546). **ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น เล่มต้น: เริ่มรู้จักปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.

- คุณ โทชน์. (2537). **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2540). **คติชาวบ้านอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา.
- พระชลิต จิรวฑโน (ยังยืน). (2561). กระบวนการส่งเสริมการรักษาศีล 5 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ของ ประชาชนในตำบลแม่ตำ อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2542). **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอเอ็นจี การพิมพ์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2558). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม.
- พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน). (2525). **ธรรมญาณนิพนธ์: 100 ปี พระพุทธวรญาณ**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มานพ พลไพรินทร์. (2531). **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: หจก. ชูติมาการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **กฎหมายเถรสมาคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- United Nation Development Program. (2003). **Thailand Human Development Report**. Bangkok: Thailand.